

Статья посвящается изучению и анализу вопросов образования и воспитания в устном народном творчестве, и в частности в каракалпакском народном дастане «Шарьяр». На основе конкретных примеров показано, как отражаются вопросы нравственного, трудового, экологического воспитания, вопросы науки, образования и педагогические идеи в эпосе и их роль в образовании и воспитании сегодня.

The article is devoted to the study and analysis of the issues of education and upbringing in folklore, in the Karakalpak folk epos «Shariyar», in particular. On the concrete examples the author shows how the issues of moral, labour and ecological education, science, education and pedagogical ideas are reflected in the epos, and their role and importance in educational process today.

ТӘЛИМ СИСТЕМАСЫ СЫПАТЫН КӨТЕРІҮ - БҮГІНГІ КҮННІҢ АКТУАЛ МӘСЕЛЕСЕРІНЕН БИРИ СЫПАТЫНДА

М.Пазылова – педагогика илимлерінің кандидаты

Әжияз атындағы Нәкіс мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сұзлар: тағлим сифати менежменти, ички бағолаш, сиртки бағолаш, француз модели, инглиз модели.

Ключевые слова: управление качеством образования, внешняя оценка, внутренняя оценка, французская модель, английская модель.

Key words: education quality management, internal evaluation, external evaluation, French model, English model.

Хәр қандай мәмлекеттің күш-күдирети оның интеллектуал билим дәрежесі менен белгиленеди. Бул тикелей тәлим сыпатына байланысly. Мәнісі жағынан пүткиллей жаңа болған Кадрлар таярлау миллий модели- «Билимлендируу ҳаққында»ғы Нызам ҳәм «Кадрлар таярлау миллий бағдарламасы» нан ибарат норматив- ҳукуқий ҳужжетлерди қабыл етиу ҳәм ен жайдырылыуы, дөретиуши, социал-актив, мәнәуй тәрәптен бай шахсты қәлиплестируу ҳәм де жоқары билимди, бәсекелесе алатуғын кадрларды таярлаудан ибарат стратегиялық максетке ерисиу ушын методологиялық тийкарды жаратып берди.

«Кадрлар таярлау миллий бағдарламасы»ның қабыл етилиуи ҳәм оған тийкарланып әмелге асырылып атырған үзликсиз билимлендируу системасындағы реформалар тәлим процеслерин шөлкемлестируу ҳәм басқаруу механизмлерин раўажландыруу, социал-экономикалық раўажланыудың заманагөй талапларға туўры келетуғын демократиялық принципке тийкарланған тәлим басқарууын қәлиплестирууды нәзерде тутады.

Тәлим социал экономикалық хызметтин бир бөлеги сыпатында жәмийет басқарууы улыўма қағыйда ҳәм принциплериниң тәлим басқарууында ҳәм қолланылуи имканиятын бийкарламайды.

Өзбекстан Республикасының «Кадрлар таярлау миллий бағдарламасы»на муўапық әмелге асырылып атырған үзликсиз тәлим системасын модернизациялау шәраятинда заманагөй социал-экономикалық шәрт-шәраятлар, мийнет базары ҳәм жәмийет зәруриятлар тийкарында сыпат ҳәм нәтийжеликти асыруу, оның мазмунын ҳәм де шөлкемлестирууши-методикалық негизин және де раўажландыруу актуал машқала есапланады.

Сол орында сыпат түсиниги еки түрли мәниде, бириншиси-бул түсиник стандартлар ямаса қәнигелик талапларына муўапықлығын аңлатады, екіншисибуйыртпашылар талапларына муўапықлығын билдиреди. Биринши түсиникти көбирек ислеп шығаруушы көзқарасынан сәўлендирууши тәрәп сыпат нәзерде тутылады. Хызметлер сыпатында келтирилген өним сыпатын ислеп шығаруушы стандарт ямаса қәнигелиги талапларына бәрқулла жуўап бериуши сәйкеслик сыпатында қабыл етилиди.

Тәлим сыпатын бағалау критерияларын ислеп шығуудың тийкарғы ўазыйпалары барлық дәрежеде тәлим жағдайын бағалауда жалғыз прогноз ҳәм бағалау системасын ислеп шығуудан ибарат.

Тәлим сыпаты менежменти- тәлимнің алдыннан прогнозланған нәтийжелерге ерисиуге бағдарланған басқарууы болып, сыпатты тәмийинлеу ис-илажларын жойбарластыруу, тәлим процесі қатнасушыларын нәтийжели мийнетке қызықтыруу, максетлерден шығуларды анықлау, өзгерислерди гүзетиу ҳәм анализ етиу процеслеринен ибарат болған, тәлим мәкемеси

хызметиниң барлық бағдарлары өзін-өзи бағалау тийкарында бәрқулла раўажландырып баруу системасы есапланады.

Тәлим сыпаты менежменти системасының бар екенлиги келешекте тәлим сыпаты ҳәм нәтийжелерин бағалаудың сыртқы бағалау ис-илажларын ишки бағалау ҳәм өзін-өзи бағалау нәтийжесинен пайдаланыу менен алмастыруу имканиятын жаратады, бул процеслердиң жәмәтшилик бағалауға ашықлығы болса, тәлим мәкемесине болған исеним дәрежесі артады.

Тәлим сыпаты менежментиниң тийкарғы максети тәлим-тәрбия процесі қатнасушылары хызметин сәйкеслестируу, бағалау ҳәм де нәтийжели басқарууды тәмийинлеуден ибарат.

«Тәлим сыпаты» сөз бирикпеси мәмлекетимизге биринши мәрте 1997-жылда Өзбекстан Республикасының «Билимлендируу ҳаққында» ҳәм «Кадрлар таярлау миллий бағдарламасы ҳаққында» Нызамларының тәлим сыпаты ўстинен мәмлекет бағалауына бағышланған статья ҳәм бөлимлеринде рәсмий түрде келтирип өтилген. Бул, өз гезегинде тәлим сыпатын тәмийинлеуге тийисли бир қатар теориялық ҳәм әмелий исленбелердин жаратылыуына түртки болды.

Ш.Қурбанов ҳәм Э.Сейтхалиловтың пикиринше: «Тәлим сыпаты тәлим процесиниң түрли қатнасушылары тәлим мәкемеси тәрәпинен көрсетилип атырған тәлим хызметлеринен күткенлериниң қанаатландыруу дәрежесі» ямаса тәлимде қойылған максет ҳәм ўазыйпаларға ерисиу дәрежесі түсиниледи [1].

А.Воронинниң пикиринше: «тәлим сыпаты жәмийетте тәлим процесиниң жағдайы ҳәм нәтийжесин, шахстың пуқаралық, турмыслық ҳәм кәсиплик компетенцияларының раўажланыуы ҳәм де қәлиплесиу зәрурликлери ҳәм ўмитлерине маслығын анықлаушы категория» тәризинде көрсетип өтеди [2].

Е.Дамбровская пикиринше: «тәлим сыпаты-Мәмлекетлик тәлим стандартлары, тийисли тәлим бағдарламаларының оқыу дәстүрий ҳужжетлериниң талапларына сәйкеслиги» деп атап өтеди [3].

Алымлардың пикирлери улыўмаласқан мәнисте, тәлим сыпатына инсан мүтәжлиги ҳәм де жәмийет, мәмлекет мәплерин қанаатландыруу өзгешеликлер жыйындысы сыпатында қаралғанын көрсетеди.

Бизиң пикиримизше, тәлим сыпаты - бул тек ғана тәлим алуушылар билиминиң мәмлекетлик стандартқа сәйкеслиги, ал тәлим мәкемесиниң нәтийжели хызмет көрсетиуи, сондай-ақ хәр бир педагог ҳәм басшының тәлим хызметлери сыпатын тәмийинлеудеги хызмет нәтийжесі есапланады.

Заманагөй тәлим мәкемесинде тәлим сыпаты ери-силген муғдар ҳәм сыпат нәтийжелери, тәлим процесин шөлкемлестируу, басқаруу, сыпат ҳәм нәтийжели-ликти асыруу дәрежесин көрсетип бериуши классификациялар топламында сәўлендирилетуғын максет ҳәм

нэтижёлердин көриниси сыпатында анықланады.

Тəлим сыпаты басқарыуы бағдарында түрліше көзқараслар бар.

Сыпат менежментининг статистик баҳалауға тийкарланған үзликсиз технологиялық өзгеріулер цикли түрінде әмелге асырылуына сәйкес заманағөй концепция биринши мәрте В. Шехарттың шығармасында келтирип өтилген [4]. Ол «Шехарт цикли» аты менен белгилі РДСА (Plan-Do-Check Act), яғный РОБХ (Режелестириу-орынлау- баҳалау- хәрекет) цикли есапланады.

А. Фейгенбаум сыпатты ислеп шығуы, қоллап-қуатлау хәм жақсылау басқышларынан ибарат **Сыпатты Жалпы Баҳалау** (Total Quality Control) түсининг киргизген [5].

Түрлі жантасыулардың интеграциясы нэтижесинде **Сыпаттың Жалпы Басқарылуы** (Total Quality management-TQM) концепциясы қәлиплести [6].

Көпшилик рауажланған мәмлекетлерде тəлим сыпатын баҳалау еки курам бөлектен, яғный **ишки** (өзин-өзи баҳалау) хәм **сыртқы** баҳалаудан болуы лазимлылығы, сондай-ақ шөлкемлестириушилердин анық механизмлери хәр түрлі болуы мүмкинлиги тән алынған.

Сыпатты **сыртқы баҳалау** системасы сыпатты көбирек стандартлар хәм экономикалық нэтижелилик пенен, **ишки баҳалау** системасы болса бәсекелилик хәм рауажланыуға бағдарланған курамаластырыулар менен байланыслылықта түсиниледи.

Дүньяда бар болған тəлим сыпатын баҳалау системаларын хәм оларда сыртқы ямаса ишки баҳалауға пәт берилиуине қарап, шәртлі түрде еки моделге бөлиу мүмкин.

Биринши, тəлим мәкемелерининг жәмийет хәм мәмлекет алдындағы жууапкершилигин аттестация, аккредитация хәм тексеріу куралы сыпатында **сыртқы баҳалауға тийкарланған «француз»** модели. Бунда тəлим мәкемеси тәрәпинен өзін-өзи баҳалауға жүзеки қаралады, себеби тийкарғы итибар сыртқы баҳалауды нэтижели өткеріуіге қаратылады.

Тəлим сыпатын баҳалаудың **екинши- «инглис»** модели тийкарынан тəлим мәкемеси тәрәпинен ишки баҳалауды курайды.

Француз модели Франция, Норвегия, Чехия, Латвия, Эстония сыяқлы Европа мәмлекетлеринде қолланылды.

Инглис модели Англия, Дания, Германия, Словения, Польша, Америка, Латын Америкасы мәмлекетлеринде қолланылады.

Америка, Филандия хәм басқа да айырым мәмлекетлерде тəлим сыпатын баҳалаудың еки моделинен де әмелиятта қолланылады.

Әдебиятлар

1. Юлдашев М. Таълимни бошқариш бўйича хорижий давлатлар тажрибаси. -Тошкент: Замоновий таълим. 2015, №12.
2. Юлдашев М. Таълим сифати ва уни бошқариш. Халқ таълими. -Т.: 2016, № 1.
3. Юлдашев М. Таълим сифати менежментининг ташқи ва ички назорат механизми. -Нукус: //«Илим хәм жәмие» 2016, № 1.

Дунёда мавжуд бўлған таълим сифатини баҳолаш тизимлари ва уларнинг ташқи ёки ички баҳоланишига қараб шартли равишда 2 модельга бўлиниши, ташқи баҳолашга асосланған «француз» модели ва ички баҳолашга асосланған «инглиз» модели ҳақида сўз боради.

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящается описанию существующих в мире систем оценки качества образования. Они условно делятся на две группы на основе их внешней или внутренней оценки: французская модель, основанная на внешней оценке и английская модель, основанная на внутренней оценке.

SUMMARY

The article is devoted to the description of existing education quality assessment systems and their conditional separation into two groups based on their external or internal assessment: the French model based on the external model and the English, based on internal assessments.